

1930-1946 DÖNEMİNDE

Dâhiliye Vekâletinin Teşkilat ve İşlevsel Yapısı

Dr. Selim ÇAPAR

Nüfus İşleri Umum Müdürlüğü, üç şubeden oluşmaktadır (1624 sayılı Kanun-Madde 8). Birinci Şube, göçebeler, aşiretler ve muhacirlerin iskân edilmesi, bunların üretken hale getirilmesi, topraksız köylülere toprak temini gibi işlerle görevlendirilmiş iken; İkinci Şube, vatandaşlık işleri; Üçüncü Şube ise, nüfus iş ve işlemleri ile görevlendirilmiştir.

GİRİŞ

22 Mayıs 1920 tarihinde kurulan Dâhiliye Vekâleti, Osmanlı Döneminin Dâhiliye Nazırlığına benzer bir teşkilatlanma yolunu seçmişti. Dolayısıyla teşkilatlanması 23 Aralık 1913 tarihli kanun niteliğindeki Nizamnameye dayanıyordu (Yalçın, 1990: 141).

Devletin yönetim biçiminin Cumhuriyet olarak belirlenmesi ve bu yönetim biçimine uygun olarak 1924 yılında yeni bir Teşkilat-ı Esasiye Kanunu (Anayasa) kabul edildi. Bununla birlikte, 1930 yılına kadar Dâhiliye Vekâletinin teşkilatlanmasına ilişkin yeni bir kanun çıkarılmamıştır.

Nihayet, 22 Mayıs 1930 tarihinde kabul edilen 1624 sayılı "Dâhiliye Vekâleti Merkez Teşkilatı ve Vazifeleri Kanunu, 24 Mayıs 1930 tarih ve

1501 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Böylece Cumhuriyet yönetimi ve 1924 Anayasası'na uygun biçimde Vekâletin kuruluş, amaç ve görevleri yeniden düzenlenmiştir. Bu Kanun, Türkiye'nin sosyo-ekonomik koşullarının değişimine ve hizmetin gereklerine uygun biçimde 2205, 2577, 3046, 3571, 4445 ve 4618 sayılı kanunlar gibi çok sayıda kanun ile değişikliklere uğramıştır. Bu dönemde, 10 Ocak 1945 tarih ve 4695 sayılı Kanun ile Dâhiliye Vekâleti adının İçişleri Bakanlığı'na dönüştürüldüğü görülmektedir.

1624 Sayılı Kanun Hükümlerine Göre Dâhiliye Vekâleti Merkez Teşkilatı

22 Mayıs 1930 tarih ve 1624 sayılı "Dâhiliye Vekâleti Merkez Teşkilatı ve Vazifeleri Hakkında Kanun'a göre

vekâletin merkez teşkilatı müsteşarlık, hususi kalem müdürlüğü emniyet işleri umum müdürlüğü, hukuk müşavirliği, mahalli idareler umum müdürlüğü, nüfus işleri umum müdürlüğü, teftiş heyeti, vilayetler idaresi umum müdürlüğü, jandarma umum kumandanlığı ve özel kanun ve nizamnameleri ile Dâhiliye Vekâletine bağlı diğer idarelerden oluşmaktadır (RG 25.05.1930-1501). Bu kanunun 15. maddesinde ise İskân Umum Müdürlüğü'nün ilga edildiği hüküm altına alınmıştır.

1624 sayılı Kanun ile Vekâlet'inin teşkilatlanması adı geçen birimlerin altında şubeler, şubelerin içinde büroların oluşturulması biçiminde düzenlenmiştir. Toplam 17 maddeden oluşan bu Kanunda, her birimin hangi görevleri yürütmekle yükümlü olduğu sayılmaktadır. Ancak Jandarmanın teşkilat ve vazifelerinin

kendi kanun ve yönetmeliklerine tabi olduğuna işaret edilmektedir.

Emniyet İşleri Umum Müdürlüğü beş şubeden ve bir müstakil evrak bürosundan oluşmaktadır. Bu birimlerin görevleri sırasıyla sayılmaktadır (1624 sayılı Kanun-Madde 5). Buna göre, Birinci Şube, memleketin umumi emniyet ve umumi asayışı ile ilgili işler; İkinci Şube, idari, beledi ve adli zabıta işleri; Üçüncü Şube, personel işleri, eğitim işleri, idari ve mali işler; Dördüncü Şube, yabancılar ile ilgili işler; Beşinci Şube, zabıtaya ait teknik işlerle, istatistik ve neşriyat işleri; evrak bürosu, yazışma ve haberleşme ile ilgili işler konularında görev ve sorumluluk üstlenmiştir. Her ne kadar, vekâletin teşkilat kanunu içinde sayılıyorsa da, Emniyet Teşkilatı'nın kendi içinde bir bütünlük oluşturduğu dikkati çekmektedir. Başka bir ifade ile Vekâletin içindeki diğer birimlere göre, kendi kendine yetecek biçimde teşkilatlandırıldığı görülmektedir.

Hukuk Müşavirliği, vekâletin hukuki işleri ile ilgili konularda görevlendirilmiştir (1624 sayılı Kanun-Madde 6). Mahalli İdareler Umum Müdürlüğü, iki şubeden oluşmakta ve mahalli idarelere ilişkin iş ve işlemlerin yürütülmesi konusunda görevler yüklenmiştir (1624 sayılı Kanun-Madde 7).

Nüfus İşleri Umum Müdürlüğü, üç şubeden oluşmaktadır (1624 sayılı Kanun-Madde 8). Birinci Şube, göçebeler, aşiretler ve muhacirlerin iskân edilmesi, bunların üretken hale getirilmesi, topraksız köylülere toprak temini gibi işlerle görevlendirilmiş iken; İkinci Şube, vatandaşlık işleri; Üçüncü Şube ise, nüfus iş ve işlemleri ile görevlendirilmiştir.

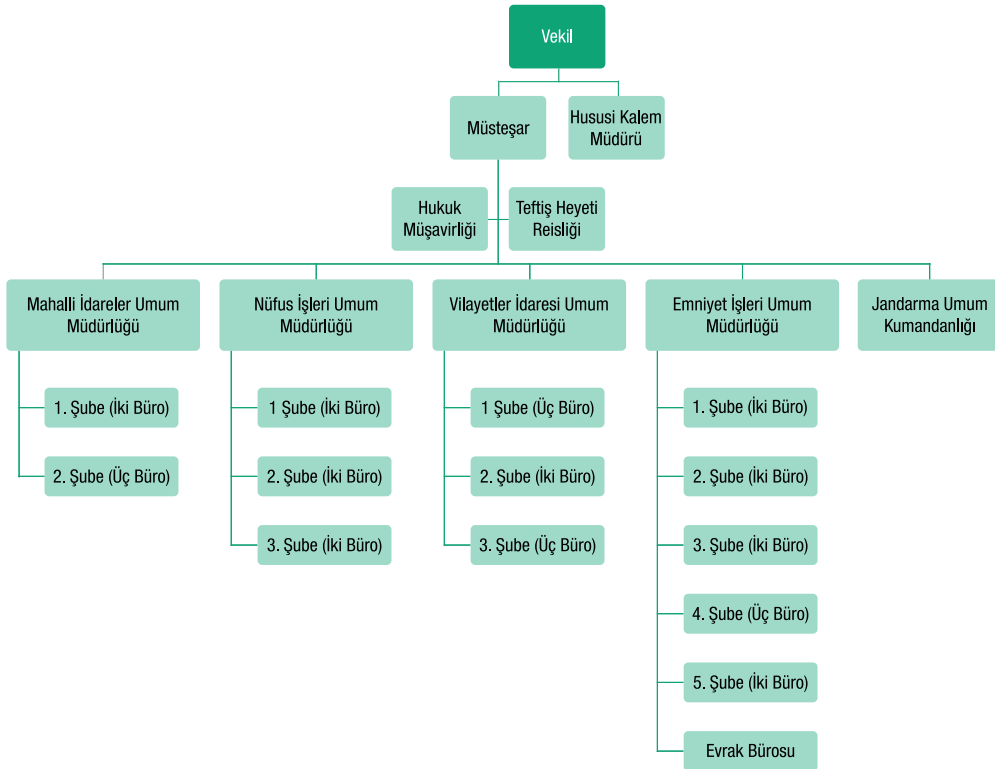
Vekâletin görev alanı ile ilgili teftiş işlerinin yürütülmesi konusunda, Teftiş Heyeti Reisliği görevli kılınmıştır (1624 sayılı Kanun-Madde 9).

Vilayet İdaresi Umum Müdürlüğü, Vekâletin temel bir birimi olarak üç şubeden kurulmaktadır (1624 sayılı Kanun-Madde 10). Birinci Şube, personel ile ilgili işler; İkinci Şube, vilayetlerin genel idaresi ile ilgili işler; Üçüncü Şube ise, evrak, neşriyat, kütüphane, levazım ve mutemetlik gibi işlerle görevli kılınmıştır. Ayrıca müstahdemlerle ilgili işler, şikâyet ve müracaatlarla ilgili işler konusunda da görevler yüklendiği görülmektedir.

1930-1946 Yılları Arasında Dâhiliye Vekâleti Teşkilatının Değişimi

1930 yılında 1624 sayılı Kanun ile vekâletin teşkilatlanması gerçekleştirildikten sonra yapılan değişiklikler ile teşkilat yapısının geliştirildiği görülmektedir (Yalçın, 1990: 155-215).

1932 yılında 2050 Sayılı Kanun (RG. 06.07.1932-2143) ile Emniyet Umum Müdürlüğü teşkilatında bir

Şekil 1: Dâhiliye Vekâleti Teşkilat Şeması 1930

genişleme sağlanmıştır. Bu düzenleme ile emniyet ve asayiş işlerinin birbirinden ayrıldığı, emniyet işlerinin birinci şubede bırakılmasına karşın, genel asayiş işlerinin yeni kurulan altıncı şubeye verildiği görülmektedir.

1933 yılında kabul edilen 2205 Sayılı Kanun (RG. 28 Mayıs 1933-2412) ile Hukuk Müşavirliği birimi “müşavirlik” ve “muhâkemat” biçiminde ikiye ayrılmış ve Dâhiliye Vekâleti bünyesinde “Matbuat Umum Müdürlüğü” kurulmuştur. Aslında Matbuat Umum Müdürlüğü, uzun süre Dâhiliye Vekâletine bağlı bir kurum iken, bir ara bakanlıktan uzak kaldıktan sonra yeniden Vekâlet bünyesine alınması sağlanmıştır.

1934 yılında kabul edilen 2444 sayılı Kanun (RG. 29.05.1934-2713) ile Matbuat Umum Müdürlüğü'nün teşkilatı yeniden düzenlenmiş ve görevleri belirlenmiştir.

1934 yılında kabul edilen 2577 sayılı Kanun (RG. 15.07.1934-2752) ile Nüfus İşleri Umum Müdürlüğü ile ilgili düzenleme yapılmış ve şube sayısı dörde çıkarılmıştır.

1936 yılında kabul edilen 3046 sayılı Kanun (RG. 20.06.1936-3355) ile Dâhiliye Vekâletinin mahalli idareler, nüfus işleri ve vilayet idaresi ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca, Vekâletin genel evrak ve dosyaları ile meşgul olmak üzere evrak müdürlüğü oluşturulmuştur.

1937 yılında 3201 Sayılı Kanun (RG. 12.06.1937-3629) ile Emniyet Umum Müdürlüğü, Jandarma Teşkilatı gibi; özel bir kanuna tabi ve Dâhiliye Vekâletine bağlı bir teşkilat haline gelmiştir. Şube sayılarının dozuza çıkarılmasının yanı sıra, daire başkanlıklarının da kurulduğu görülmektedir. Emniyet Teşkilatı Kanunu adı ile yapılan bu düzenleme, Emni-

yetin bir bağlı kuruluş olarak gelişmesinin temelini oluşturmaktadır.

1937 yılında 3184 sayılı Kanun (RG.31.06.1937-3618) ile hususi kalem, mahalli idareler, vilayetler idaresi, hukuk müşavirliği, nüfus işleri ve seferberlik müdürlüğü birimlerinin kadro cetvellerinde bazı değişiklikler yapıldığı görülmektedir.

1938 yılında kabul edilen 3314 Sayılı Kanun (RG. 21.01.1938-3814) 'un getirdiği değişiklikler ile Mahalli İdareler Umum Müdürlüğü'nde daire reislikleri oluşturulduğu görülmektedir. Daire reislikleri kendi içlerinde şubelere ayrılmakla birlikte, bir de müstakil şube teşkil edilmiştir.

1938 yılında kabul edilen 3406 Sayılı Kanun (RG. 11.06.1938-3901) ile Vilayetler İdaresi Umum Müdürlüğü şubelerinin büro sayılarının artırıldığı ve ek olarak levazım müdürlüğü kurulmaktadır. Bu levazım müdürlüğü'nün günümüzdeki “İdari Mali İşler Biriminin” çekirdeğini oluşturduğu gözden kaçırılmamalıdır.

1939 yılında kabul edilen 3571 Sayılı Kanun (RG. 30.01.1939-4124) ile ilk defa müsteşar muavinliği kadrosu ihdas edilmiştir. Aynı zamanda Vilayetler İdaresi Umum Müdürlüğü Biriminin kaldırılmış ve yerine iki ayrı birim olarak Memurlar Sicil ve Muamelat Umum Müdürlüğü ile Levazım Müdürlüğü oluşturulmuştur.

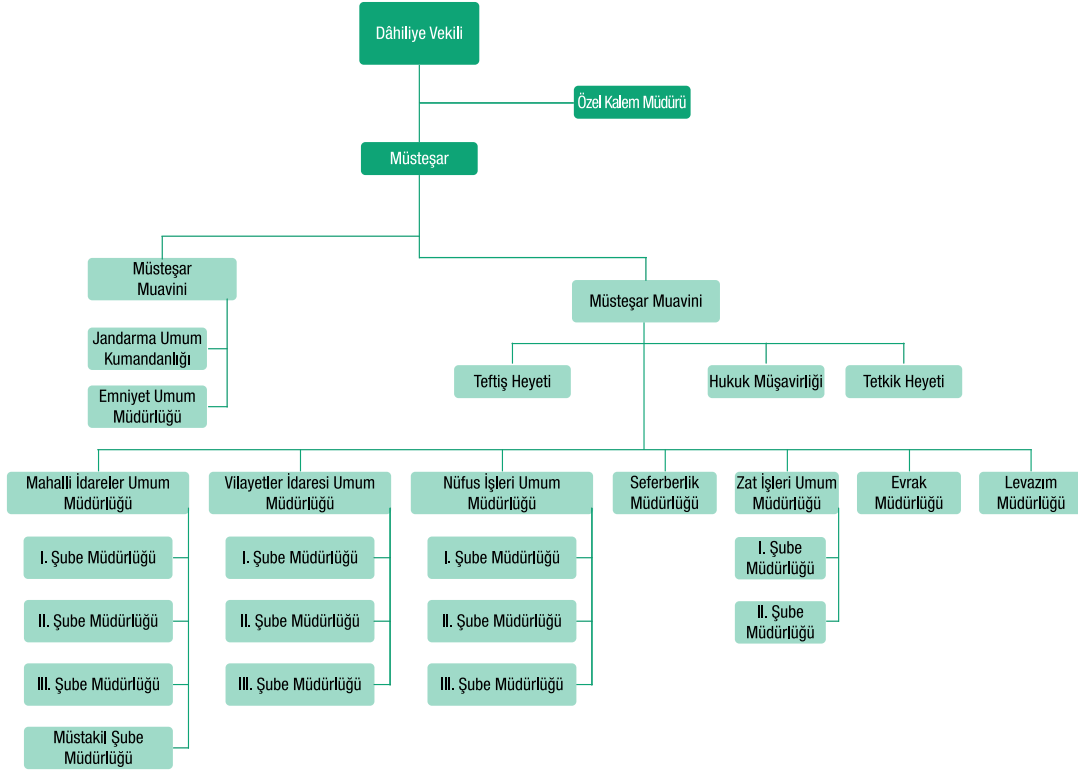
1939 yılında 3636 sayılı Kanun (RG. 19.06.1939-4236) ile ise, Dâhiliye Vekâleti kadrosuna derecesi 12 olan 50 maiyet memuru ilave edilmektedir.

1940 yılında 2531 sayılı Kanun (RG. 28.05.1940-4520) ile Dâhiliye Vekâleti merkez teşkilatında üç temel değişiklik yapılmıştır. Bu değişikliklerden birincisi ile ülkenin sınır işlerini yürütmek üzere Emniyet İşleri Umum Müdürlüğü'nde yedinci şube kurulmuştur. İkinci değişiklik ile Vilayetler İdaresi Umum Müdürlüğü'nün ikinci şubesinin görev ve sorumlulukları genişletilmekle birlikte, bazı görevlerinin yeni kurulan seferberlik müdürlüğüne devri gerçekleştirilmiştir. Üçüncü değişiklik ise, Vekâlet bünyesinde “seferberlik işleri ile meşgul olmak üzere” Seferberlik Müdürlüğü kurulmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın hız kazandığı bir ortamda, savaş ihtimaline karşı bir hazırlık yapılması son derece olağan bir gelişmedir.

1940 yılında 3837 sayılı Kanun (RG.28.05.1940-4520) ile Matbuat Umum Müdürlüğü Dâhiliye Vekâlet'inden ayrılarak Başbakanlığa bağlanmıştır.

1943 tarihinde kabul edilen 4445 Sayılı Kanun (RG. 02.07.1943-5445) ile teşkilat yapısında köklü değişiklikler ortaya çıkması söz konusu olmuştur. Müsteşar Muavinliği ikiye çıkarılmış, Vilayetler İdaresi Umum Müdürlüğü de Zat İşleri Umum Müdürlüğüne dönüştürülmüştür. Ayrıca Seferberlik Müdürlüğü'nün iş örgütlenmesi ve görevleri yeniden belirlenmiştir.

1943 yılında 4446 sayılı Kanun (RG. 02.07.1943-5445) ile Dâhiliye Memurlarının derece, unvan, sayı ve maaşları yeni esaslara bağlanmıştır.

Şekil 2: İçişleri Bakanlığı Teşkilat Şeması 1946-1947

1944 yılında 4618 sayılı Kanun ile Dâhiliye Vekâleti bünyesinde Tetkik Heyeti kurulmuştur. Bu kanun ile aynı zamanda neşriyat ve kütüphane işlerini yürütmek üzere bir neşriyat müdürlüğü oluşturulmuş ve bu müdürlük Tetkik Heyetine bağlanmıştır.

Tetkik Heyetinin kuruluşunu sağlayan bu kanunun gerekçesinde; “Cemiyetin hayatında vukua gelmekte olan tahavül ve inkişaf lar yeni ihtiyaçlar doğurmakta, çeşitli amme hizmetleri devletin faaliyet sahasına intikal ettikçe mahiyetlerine uygun tedbir ve tertiplerin derpiş edilmesini zaruri kılmaktadır. Bu husus dünyanın geçirmekte olduğu umumi buhranın tesiri altında harp sonunda her sahada birçok değişiklikler meydana geleceği ve bunların idarede de esaslı tedbirler alınmasını gerektireceği düşünülerek ihtiyaçların akislerini

ve bunların tesirlerini zamanında ilmi bir tarzda inceleyip hazırlıklarda bulunmak maksadıyla vekâlet teşkilatına bir ilim ve ihtisas heyetinin katılması zarureti görülmüş, hazırlanan Kanun Layihasının tanziminde bu düşünceler hâkim olmuştur”, biçiminde bir açıklama yapılmaktadır. Böylece devam etmekte olan 2. Dünya Savaşı’nın sonrasında ortaya çıkacak gelişmeler konusunda hazırlıklı olma amacı doğrultusunda bir Tetkik Heyeti kurulması düşüncesi ortaya konulmaktadır.

Ayrıca “Vekâletin teknik servislerini idare eden teşkilatın çoğalıp genişleyen günlük işler arasında bu gelişmeleri yakından takibe zaman ve imkân bulamayacakları bir hakikattir” denilerek, bu gerekçe doğrultusunda bu gelişmeleri yakından takip etmek üzere Tetkik Heyeti kurulması gerektiği vurgulanmaktadır.

Sonuç

1920 yılında Ankara’da kurulan Dâhiliye Vekâletinin Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun 1930 yılında çıkmıştır. 1946 yılına gelinceye kadar bu temel Kanun’da değişiklikler yapılarak Bakanlık Teşkilatının geliştirildiği görülmektedir. 1945 yılında ise adının İçişleri Bakanlığına dönüştürülmesi gerçekleştirilmiştir.

KAYNAKÇA

Çapar, S. (2015) “1930-1946 Döneminde Dahiliye Vekâleti”, T.C. İçişleri Bakanlığı Tarihi (1920-2014), Ankara: TİAV Yayınları, ss. 142-224.